

Angelika Juško-Štekele

SVĒTCEĻOJUMA KONCEPTS LATGALES KULTŪRĀ

Pētījumamērķis ir raksturot svētceļojumu kā nozīmīgu Latgales kultūras konceptu, akcentējot svētceļojuma izpratnes dialektiku un būtiskākās izpausmes kultūrā. Pētījumā ir izmantota lingvokulturoloģiskā pieeja, svētceļojumu skatot kā daudzlīmeņu globālu struktūru, ko veido svētceļojuma jēdzieniskais, emotīvi vērtējošais, vēsturiskais un etimoloģiskais slānis. Apkopojot dažādās svētuma un ceļojuma interpretācijas, ir raksturotas četras galvenās vēsturiski determinētās svētceļojuma izpratnes Latgalē: pirmkārt, svētceļojums kā reliģiska darbība, ar lūgšanām apvienota došanās uz svētu vietu, otrkārt, svētceļojums kā laikmeta ideoloģiskos centienus apliecinoša sociāla akcija, treškārt, svētceļojums kā individuāli, sensitīvi mūžīgo vērtību meklējumi un, beidzot, svētceļojums kā reliģiskā tūrisma veids mūsdienu postmodernajā sabiedrībā.

Atslēgas vārdi: svētceļojums, svētceļnieks, reliģiskais tūrisms, sakrālais tūrisms.

THE CONCEPT OF PILGRIMAGE IN THE CULTURE OF LATGALE

The aim of the paper is to characterize pilgrimage as a significant concept in Latgalian culture by emphasizing pilgrimage's dialectic comprehension and most essential manifestations in culture. The study use a linguistically culturological approach and reviews pilgrimage as a global and multilevel structure, that consists of conceptual, emotively evaluated, historical and etymological layers (Сменахов 2001: 84). For this purpose there were used mainly such written sources as vocabularies, periodicals and fiction, that refer to pilgrimage.

While gathering various interpretations of sacredness and journeys, paper deals with four main comprehensions of pilgrimage in Latgale: firstly, pilgrimage as a religious activity, that means walking to a sacred place along with the prayers, secondly, pilgrimage as a social campaign for the affirmation of ideological efforts, thirdly, pilgrimage as an individual and sensitive search for the eternal values and, lastly, pilgrimage as a type of a religious tourism in contemporary post-modern society.

The beginning of Catholic pilgrimage tradition in Latgale usually tends to be associated with Aglona, when Dominicans or the so called White Fathers Order began their activities in the region in 1699. Today, within the Rēzekne–Aglona

diocese of the Roman Catholic Church, there are several sites, which have been officially acknowledged as sacred on the basis of the corresponding features they possess. Primarily, it's the altarpiece of the Virgin miracle-worker and other relics, that are special for the Christianity and where pilgrims may pray for health or any other mercy. Secondly, in the territory of the sacred place there may be located objects of nature, that bring health and blessing, for example, sacred spring.

The appreciation of religious pilgrimage in Latgalian culture has been also affected by the historical context. From 1918 to 1940 pilgrimage activity experienced especially strong prosperity, but it changed during the Soviet-era, when pilgrimage subject in mass media was forbidden and lost its official support, but it still continued to proceed. Organized pilgrimages to Aglona recurred only in 1989 along with the so called Third Latvian National Awakening.

Pilgrimage in Latgalian culture appears also as a social campaign for the affirmation of ideological efforts, where comprehension of sacredness from the scope of the Christian Religion transfers into secular every-day lifestyle and subjects to ideological dogmas of era. Such interpretation of pilgrimage especially activates during 1920s–1930s, as well as in 1940s and 1990s. The aspiration for such pilgrimage usually is a place, person or monument, but all pilgrimages that are distinctive to the affirmation of ideological efforts possess fragmentation feature. With the alterations within the ideological emphasis the idea of the ideological pilgrimage either disappears either transforms into ceremonial procession or simple memorial tribute.

Comprehension of the pilgrimage as an individual and sensitive search for the eternal values is more related to the individualized pilgrim's motive, that is connected to emotional experience, namely, search for the deprecated and irreversible values. This motive is especially noticeable within the exiled Latgalians' literature, where such personages as motherland, home, mother and mother's tomb are united and related to the Virgin's archetype. The pilgrimage process, that Latgalian exiled writers live through in their imagination, shows, that it is one of the most essential values, that is evaluated during the immense influence of foreign countries, that helps to preserve Latgalian identity at times while far away from home.

One of the most popular type of tourism today is religious tourism. In Latgale it began in the 20th century through periodicals of 1920s–1930s. Now it is an integral part of the global tourism industry, including both national and international projects.

Meaning diversification in the contextual semantics of the pilgrimage shows its deep roots in the Latgalian culture and how it merges universal, national, ethnic and denominational characteristic marks in cultural traditions.

Keywords: pilgrimage, pilgrim, religious tourism, sacral tourism.

Ievads

Par vienu no būtiskākajām Latgales kultūras dominantēm tradicionāli tiek uzskatīta katoļticība, kas Latgalē ienāca jau 13. gs., bet pilnībā nostiprinājās tikai 18. gs. sākumā. Kā apgalvo vēsturnieks Nikolajs Ņaune, tikai 1714. gadā toreizējais Latgales bīskaps Kristaps Antons Šembeks esot atzinis, ka beidzot Latgale, paldies Dievam, visa esot katoliska (Ņaune 1934, I: 7). Katoļticības ietekmi Latgalē apliecina gan katoļticīgo skaits, gan arī izveidojušās tradīcijas. Salīdzinājumam – 18. gs. 70. gados no 150 000 Latgales iedzīvotājiem apmēram 100 000 jeb 67 % bija katoļi. Arī Rēzeknes Augstskolas pētījuma „Latgales etnolingvistiskās situācijas izpēte” datos 65 % aptaujāto Latgales iedzīvotāju sevi ir identificējuši kā katoļus (Malahovskis 2012: 288). Šāda statistika uzrāda zināmu kvantitatīvu noturību, savukārt tradīcijas liecina ne tikai par katoļticīgo kopienas stabilākajām vērtībām, bet uzrāda arī katoliskās identitātes veidošanās jaunākās tendences. Viena no šādām tradīcijām, kas nu jau vairāk nekā gadsimta garumā pārsteidz ar masveidību, ir svētceļojums.

Lai gan svētceļojums nav senākā katoliskā tradīcija Latgalē, tas ir ieņēmis būtisku vietu Latgales kultūrā. To apliecina arī leksēmas *svētceļojums* kontekstuālās semantikas acīmredzamā sazarotāšanās Latgales kultūrtelpā, ļaujot svētceļojumu atzīt par tādu kultūras atribūtu, kas mūsdienās pārsniedz reliģiskās identitātes aploci un kļūst par sava veida *kultūras principu* (Токарев 2003: 11), veidojot *blīvu kultūras krātuvi cilvēku mentālajā pasaulē* (Степанов 2001: 43) un vienlaikus norādot uz aktuālākajām sava laikmeta kultūras un sociālās dzīves tendencēm.

Pētījuma mērķis ir raksturot svētceļojumu kā nozīmīgu Latgales kultūras konceptu, akcentējot svētceļojuma izpratnes dialektiku un būtiskākās izpausmes kultūrā. Respektējot valodas īpašo nozīmi latgaliskās un arī katoliskās identitātes veidošanā Latgalē, pētījumā ir izmantota lingvokulturoloģiskā pieeja, kas metodoloģiski korelē ar kultūras dzīves kontekstu Latgalē. Ir saglabājušās liecības, ka Latgales iedzīvotāju apziņā vēl 19. gs. beigās etniskā un reliģiskā piederība nav diferencētas. Kāda vecmāmiņa Krāslavā, jautāta, vai te dzīvo latvieši, atbildējusi: *Latviši – ne, mes te visi katuļi vīn* (Siliņš 1893: 40). Savukārt Rēzeknes Augstskolas pētījumā „Latgales etnolingvistiskās situācijas izpēte” 27,6 % aptaujāto uzskata, ka valodai un ticībai ir vienlīdz liela nozīme kopienas veidošanā (Šuplinska, Lazdiņa 2009: 411).

Lingvokulturoloģiskajā pieejā svētceļojums ir skatāms kā daudzlīmeņu globāla struktūra, ko veido svētceļojuma *jēdzieniskais, emotīvi vērtējošais, vēsturiskais un etimoloģiskais slānis* (Степанов 2001: 84). Šim nolūkam ir izmantoti galvenokārt rakstītie avoti – vārdnīcas, periodika un daļlīteratūra, kur ir sastopamas norādes uz svētceļojumu. Avoti aptver periodu no 20. gs. sākuma, kad ir uzietas pirmās norādes par svētceļojumiem, līdz pat mūsdienām.

Svētceļojuma etimoloģija

Saliktenis *svētceļojums* ir veidots no divām etimoloģiski un semantiski ietilpīgām leksēmām – *svēts* un *ceļojums* (latgaliešu val. attiecīgi *svāts* un *ceļuojums*). Saliktenā

pamatkomponents ir leksēma *ceļojums*, kas vārdnīcās ir raksturota kā ilgāks brauciens vai gājiens, parasti tālu ārpus pastāvīgās dzīvesvietas robežām (LVV 1987: 150). Tā ir atvasināta no substantīva *ceļš*, kas ir darināts no indoeiropiešu saknes **kel-* ‘celt’ un ir radniecīgs lš. *kelias* ‘ceļš’, gr. *kéleuthos* ‘t. p.’ (Karulis 2001: 164).

Svētceļojuma būtiskā pazīme ir saistīta ar leksēmas *svēts* izpratni, kas tiek attiecināta uz senākajiem (12.–13. gs.) aizguvumiem no krievu valodas, kaut gan latviešu valodā ir pastāvējušas arī citas ar indoeiropiešu sakni **kuen-* darinātas leksēmas ar nozīmi ‘svinēt, svēts’ (Karulis 2001: 970). Latgaliešu valodā leksēma *svāts* tradicionāli kalpo par apzīmējumu kādām ar reliģisko ticību saistītām reālījām. Kalupes izloksnes vārdnīcā adjektīvs *svēts* ir attiecināts uz svētām dienām, svētām vietām, svētām dziesmām, Svēto Garu. Par svētu ir nosaukts arī tāds, kas tic Dievam, stingri ievēro reliģiskās normas, un tāds, kas ir godīgs, kam piemīt augsti morālas īpašības (Reķēna 1998, II: 460). Arī latgaliešu folklorā ar *svāts*, *svātais* parasti apzīmē kristietības svētos (*Pīters*, *Meikuls*, *Juons* u. c.) vai īpaši izredzētus, ar īpašām morālām vērtībām apveltītus cilvēkus, to apliecina arī parunas, piemēram: *Svāts kai engels* (LFK 1209, 399).

Saliktenis *svātceļojums* ir iekļauts Pītera Stroda izdevumā „Pareizrakstības vōrdneica” (Strods 2012: 323) un Anatolija Bērzkalna izdevumā „Latgaļu volūdas vōrdu krōjums”, norādot arī to leksiskos analogus vācu valodā – *die Wahlfahrt, die Pilgerfahrt* (Bērzkalns 2007: 499).

Svētceļojuma kontekstuālā semantika

Svētceļojuma izpratnes kontekstuālā semantika veidojas ārējo faktoru ietekmē, aktualizē koncepta vēsturisko dialektiku un atklāj tā emotīvi vērtējošo kontekstu. Apkopojot dažādās svētuma un ceļojuma interpretācijas, ir iespējams izdalīt četras galvenās vēsturiski determinētas svētceļojuma izpratnes Latgalē: pirmkārt, svētceļojums kā reliģiska darbība, ar lūgšanām apvienota došanās uz svētu vietu, otrkārt, svētceļojums kā laikmeta ideoloģiskos centienus apliecinoša sociāla akcija, treškārt, svētceļojums kā individuāli, sensitīvi mūžīgo vērtību meklējumi un, beidzot, svētceļojums kā reliģiskā tūrisma veids mūsdienu postmodernajā sabiedrībā.

Svētceļojums kā reliģiskas darbības prakse ir zināms daudzās pasaules reliģijās. Tā aizsākumus Eiropā tradicionāli saista ar agrīnajiem viduslaikiem, kad tūkstošiem svētceļnieku, mērojot lielus attālumus, devās uz t. s. svētajām vietām, galvenokārt triju iemeslu vadīti: lai apmeklētu kristīgo mocekļu kapavietas, lai apmeklētu Svēto Zemi – vietas, kas saistās ar Bībeles notikumiem, un, beidzot, lai apmeklētu askētus garīgās prakses stiprināšanas nolūkā (Cunningham 2002: 48). Pēc protestantu reformācijas 16. gs. svētceļojums oficiāli kļuva par izteikti katolisku (un arī pareizticības) garīgo praksi (Cunningham 2002: 59).

Katolisko svētceļojumu tradīcijas aizsākumus Latgalē mēdz saistīt ar Aglonu, kur 1699. gadā darbību uzsāka dominikāņu jeb t. s. balto tēvu ordenis. 1700. gadā dominikāņi jaunuzceltajā koka baznīcā izvietoja Dievmātes svētbildi, kurai piemītošo izdziedināšanas spēju dēļ arī ir sākušies svētceļojumi uz Aglonu (Latkovskis

2012: 27).

Mūsdienās Romas katoļu Baznīcas Rēzeknes–Aglonas diecēzē, kas aptver Latgales reģionu, darbojas četras oficiāli atzītas svētvietas, uz kurām notiek regulāri svētceļojumi: Aglonas Vissvētākās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas Romas katoļu bazilika, Sarkaņu Vissvētākās Jaunavas Marijas Bezvainīgās Ieņemšanas Romas katoļu baznīca, Pasienes Sv. Dominika Romas katoļu baznīca un Sv. Donata kapela Krāslavas Sv. Ludviga Romas katoļu baznīcā (radieceze.lv). Par nozīmīgu svētceļojumu vietu Latgalē sāk veidoties arī Viļānu Sv. Erceņģeļa Miķeļa Romas katoļu baznīca.

Visām svētvietām piemīt tipiskas iezīmes. Pirmkārt, tur atrodas brīnumdarītājas Dievmātes svētbilde (Aglonas Brīnumdarītājas Dievmātes glezna, Jaunavas Marijas Brīnumdarītājas glezna Sarkaņos, Pasienes Jaunava Marija) vai kāda cita īpaša kristietības relikvija (Svētā Donata relikvijas Krāslavā, koka krucifikss Viļānu Sv. Erceņģeļa Miķeļa baznīcā), pie kuras svētceļnieki var izlūgties veselības vai kādu citu žēlastību. Otrkārt, svētvietas teritorijā var atrasties arī veselību un svētību nesoši dabas objekti (svētavots Aglonā). Slavena svētceļojuma vieta Ludzas novadā ir arī Opuļu svētavots, uz kuru katru gadu 21. septembrī – Dievmātes Dzimšanas svētkos – svētceļojumā dodas ticīgie (galvenokārt pareizticīgie) no Latvijas un Krievijas.

Svētceļojumu vērtējums Latgales kultūrā nav viennozīmīgs, to ietekmē vēsturiskais konteksts. Konkrētas liecības par svētceļojumiem kā organizētu reliģisku pasākumu ir fiksētas saistībā ar 1911. gada Vasaras svētkiem, kad – pēc toreizējā Aglonas dekāna Jāņa Velkmes sniegtajām ziņām – uz Aglonu baznīckunga Bronislava Vežbicka (*Bronislaw Wierzbicki*) vadībā ir devušās pirmās organizētās procesijas no Višķu, Kalupes un Nidricas draudzēm (Velkme 1955, VIII: 326). Kopš tā laika svētceļojumi ir notikuši katru gadu un sevišķi uzplaukuši laikā no 1918. līdz 1940. gadam (Pakalns 1989: 32). Pēc žurnālā „Katōļu Dzeive” publicētajām ziņām, 1934.–1938. gada periodā svētceļnieku skaits 15. augustā Aglonā ik gadu esot sasniedzis apmēram 100 000. Piemēram, 1938. gada žurnālā „Katōļu Dzeive” atrodam šādas liecības: *Vysi pīci lelceli, kas vad uz Aglyunu, ir pōrpiļdeiti braucējim. Zyrgs sekoj zyrgam, pajyugs aiz pajyuga, un vysūs radzami svātceļōtōji, kas vasalom giminem, agrā reitā nu mōjom izbraukuši, steidzās pi Jaunovas Mōtes. [...] Steidzās ari svātceļōtōji kōjinīki, kas aizpylda vysas taceņas, mozūs celeņus. Ari pa lelcelim tī it, lai gon tur tšona daudzūs braucēju un lelūs putekļu dēļ ir gryuta* (KDz 1938, XI: 405).

Izmaiņas reliģisko svētceļojumu tradīcijā Latgalē notiek padomju varas periodos. Vēl 1939. gadā Aglonu 15. augustā apmeklēja 80 000 svētceļnieku (BZ 1939: 2), bet 1940. gadā, kad baznīcas īpašumi tika nacionalizēti, svētceļojuma tēma masu saziņas līdzekļos tiek noklusēta. Savukārt jau 1941. gadā, mainoties varas režīmiem, svētceļojumu tradīcija atkal tiek dokumentēta visai plaši, uzrādot 70 000 dievlūdēju klātbūtni Aglonā (Tēvija 1941). Visai plaši apmeklēti Aglonas svētki ir vēl 1942. un 1943. gadā, bet 1944. gadā, atsākoties padomju varas periodam, organizētu

svētceļojumu tradīcija Latgalē pārtrūkst. Tēlaini to apraksta rakstnieks Jānis Klīdzējs: *Pa Latgales baltajiem lielceļiem šodien neīri un asiņaini zābaki bradā. Aglonā šodien vairs neskan zvani. Kopš gadu simtiem Aglonas zvani šinī dienā ir skanējuši dzīvībai un gaismai. Kam lai šie zvani skanētu šodien, kad pa Dievmātes svētītu zemi bradā tie, kas visu, kas dzīvs un gaišs, nonāvē un samīn un visu, kas saistīts ar Dieva vārdu, ar baznīcu, ar svētumu un sirdsapziņu, izsmej un nonievā* (Klīdzējs 1944: 3).

Padomju gados svētceļojumi, lai gan netiek oficiāli atbalstīti, tomēr notiek. Piemēram, no 1955. gada laikraksta „Cīņa”, atsiņājot hiperbolizēto sarkasmu, iegūstam informāciju par svētceļnieku tūkstošiem Aglonā: *Tūkstošiem cilvēku viskarstākajā ražas novākšanas laikā atraujas uz divām dienām no darba, lai te izvērtītos pa putekļiem, izrāpotos uz ceļiem* (Dzirkale 1954: 3).

Savukārt 20. gs. 60. gados toreizējais laikraksta „Cīņa” redaktors Ilmārs Īverts saviem līdzstrādniekiem esot stāstījis par Aglonā pieredzēto: *Visi ceļi, kas ved uz Aglonu, bija pilni ar cilvēkiem, tantiņas un onkulīši lielākoties gāja kailām kājām, zābakus nesdami rokās. Daudz bija arī jauniešu. Viss tāpat kā senos laikos, it kā nekādas pārmaiņas te nebūtu notikušas* (Pakalns 1989: 32).

Uz lielākajām krustcelēm dežurēja miliči, kas visu dienesta mašīnu ceļazīmēs iespieda iepriekš sagatavotu spiedogu krievu valodā „15. augustā bija Aglonā” (Pakalns 1989: 32). Svētceļojuma mērogi padomju gados ir bijuši tik iespaidīgi, ka 1982. gadā Aglonā esot pulcējušies līdz pat 70 000 svētceļniekiem ne tikai no Latvijas, bet arī no Baltkrievijas, Lietuvas un Ļeņingradas (Puisāns 1984: 31).

Tikai 1989. gadā t. s. Trešās atmodas noskaņās atsākās regulāri svētceļojumi uz Aglonu. Pirmo reizi pēckara gados 1989. gadā 15. augusts Preiļu rajonā tika pasludināts par brīvdienu. Aglonā pulcējās 50 000 cilvēku, sabrauca 10 000 automašīnu un autobusu, 30 svētceļnieku gāja kājām no Rīgas, jaunākajam no tiem esot bijuši septiņi gadi (Pakalns 1989: 32). Atjaunotā svētceļojuma tradīcija turpina pastāvēt līdz mūsdienām, ik gadu tā pulcē Aglonā tūkstošus svētceļnieku ne tikai no Latvijas, bet arī no ārzemēm.

Svētceļojums kā laikmeta ideoloģiskos centienus apliecinoša sociāla akcija saglabā leksēmas *ceļš* funkcionālo pamatsemantiku, bet specifīcē leksēmas *svēts* izpratni. No kristīgās reliģijas sfēras tā tiek pārnesta laicīgajā dzīvē, pakļauta laikmeta ideoloģiskajām doktrīnām un asociēta ar kaut ko laikmetam nozīmīgu, tādu, kas ir saistīts ar visdziļākajām jūtām, godu (LLV 1987: 779). Hronoloģiski raugoties, šāda svētceļojuma interpretācija aktualizējas 20. gs. 20.–30., 40. un 90. gados, par svētceļojumu mērķi nosakot gan vietas, gan cilvēkus, gan pieminekļus.

20. gs. 20.–30. gados par svētceļojumu vietu kļūst Latvijas brīvības cīņās kritušo karavīru atdusas vietas – brāļu kapi. Šie gājieni visbiežāk tiek organizēti par godu Latvijas neatkarības dienai 18. novembrī: *Viena pēc otras laukumā ierodas kaŗa spēka daļas, aizsargi, skolu jaunatne, policisti, skauti, mazpulki, ugunsdzēsēji, dzelzceļnieki un kuplā skaitā valsts un pašvaldību iestāžu darbinieki. [...] Tieši plkst. 13.00 sākās lielais svētceļojums ar vairāk kā 6000 daugavpīliešu* (LV 1936: 5).

Svētceļojuma centrālais notikums nereti ir kādas kritušajiem varoņiem velētas piemiņas zīmes atklāšana. Piemēram, 1939. gadā 40 km garš svētceļojums notiek uz toreizējā Ilūkstes apriņķa Lašu pagasta Červonku (mūsdienās – Sārtumu) kapsētu: *Tuvojoties svētku vietai, visi ceļi pārpildīti svētceļotājiem no tuvienas un tālienes. Visiem viens mērķis: piedalīties brāļu kapos pieminekļa atklāšanā 1919. un 1920. gados tautas brīvības cīņās kritušiem Lietuvas varoņiem* (LZ 1932: 1).

Nereti svētceļojuma rituālos iekļaujas arī tādas ar brīvības cīņu dalībnieku godināšanu saistītas svētuma reālijas kā svētbrīdis pirms svētceļojuma baznīcā vai kapos un svētās uguns iededzināšana. Ziņas par svētceļojumiem uz brāļu kapiem ir rodamas saistībā arī ar citiem autoritārās Latvijas svētkiem, piemēram, Tautas vienības dienu 15. maijā (LK 1937: 4), Strādnieku (darba) svētkiem 28. jūlijā (J.T. 1936: 1) un pat arod biedrību dibināšanas gadadienām (LV 1938: 2).

20. gs. 40. gados svētceļojuma ideja tiek saistīta ar padomju ideologu (Ieņina, Staļina) godināšanu: *Jyus redzējot šamōs dīnōs desmitim un syntim tyukstūšu dorba ļaužu svātceļojumu pi bīdra Lenina šķērsta. Pēc kaida laika jyus redzēsīt miļjonu dorba ļaužu pōrstōvu pi bīdra Lenina kopa. Varit byut drūši, ka aiz miļjonu pōrstōvim plyuss pēc tam desmitu un syntu miļjonu pōrstōvi nu vysom pasauļa molom, lai aplīcynōtu, ka Lenins beja navīn krīvu proletariata, navīn Eiropas strōdnīku, navīn Austrumu koloneju, bet vysas zemes lūdes dorba ļaužu vodūns* (Taisneība 1941: 1).

Šī latgaliski pārtulkotā 1924. gadā teiktā Josifa Staļina runa 1941. gadā, pēc padomju varas nodibināšanās Latvijā, parādās arī citos Latvijas laikrakstos. Fanātisks patriotiskais patoss, skaitliskā un ģeogrāfiskā hiperbolizācija šajā svētceļojuma aprakstā pretendē uz tādas jaunas *relīģijas* pieteikumu, kam ir jāpārspēj reliģiskie svētceļojumi un jārada jaunas ideoloģiskas dievības, iznīcinot vecās.

Tomēr jau 1943. gadā vēsturisko peripetiju kontekstā Latgales periodikā tiek aktualizēts kardināli pretējs ideoloģiskā svētceļojuma mērķis. Par svētceļojumu vietu tiek nominēts 1938. gadā Balvos uzceltais piemineklis 1919.–1920. gada cīņās kritušajiem Latgales partizānu pulka karavīriem. 1941. gadā nogāzts un 1943. gadā atjaunots, tas kļūst par savdabīgu nacionālās atbrīvošanās simbolu: *Pārpildītie vilcieni un baltie putekļu mākoņi apkārtējos ceļos jau agrajās rīta stundās liecināja, ka Balvi kļuvuši par svētceļojuma mērķi daudziem iedzīvotājiem, bet jo īpaši vecajiem Latgales partizāniem, kas cīnījušies par savām lauku sētām un par visas latviešu zemes brīvību* (Tēvija 1943: 3).

20. gs. 90. gados uzplaiksnī atkal jauni ideoloģisku svētvietu akcenti. 1994. gada 16. jūlijā toreizējā Ludzas rajona Krivandā atklāja un iesvētīja piemiņas krustu par godu šajā datumā un šajā vietā 1944. gadā kritušajiem latviešu leģiona 15. divīzijas karavīriem: *Kopš tālaika katru vasaru notiek svētceļojums. Iet no Mozuļu elles izglābušies latviešu leģionāri, Daugavas vanagi, Saeimas deputāti, TB/ LNNK pārstāvji* (Trops 2006: 18).

Visiem ar laikmeta ideoloģiskajiem centieniem saistītajiem svētceļojumiem piemīt dažas kopīgas pazīmes. Par spīti pacilātībai un patosam tiem ir raksturīgs zināms fragmentārisms, ko nosaka piesaiste konkrētā laikmeta aktualitātēm.

Mainoties ideoloģiskajiem akcentiem, ideoloģiskā svētceļojuma ideja vai nu zūd, vai arī transformējas par svinīgu gājieni vai vienkārši piemiņas brīdi. Arī iepriekš pieminētais 2006. gada svētceļojums uz Krivandas krustu 2013. gadā jau ir pārvērties par piemiņas pasākumu (Rudzīte 2013: 4).

Paralēli svētceļojumam kā masu akcijai ir izveidojusies arī **svētceļojuma kā individuālu, sensitīvu mūžīgo vērtību meklējumu izpratne**, kas saplūst ar vairāk individualizēto svētceļnieka motīvu. Kaut gan svētceļnieka semantika ir nedalāmi saistīta ar svētceļojuma izpratni (*svētceļnieks* ‘svētceļojuma dalībnieks’ (LLVV 1991: 311)), attiecīgi saglabājot reliģiskā svētceļojuma konotāciju, latgaliešu literatūrā ir sastopamas arī tādas svētceļojuma interpretācijas, kas saistās ar individuāliem pārdzīvojumiem – zaudētu, neatgriežamu vērtību meklējumiem. Sevišķi spēcīgi šis motīvs ieskanas latgaliešu trimdas literatūrā, kur apvienojas tādi ar Dievmātes arhetipu saistīti tēli kā dzimtene, dzimtās mājas, māte, mātes kaps.

Spilgti pieminētās reālijas ir tēlotas latgaliešu dzejnieka trimdinieka Franča Murāna dzejā: svētceļnieka ceļš ved gan pie Aglonas dievmātes (*Pa boltim celim ryndas svātceļņiku/ nu rudom druvom, zalom sātom brauc,/ lai pateiktūs par ražu, sauli, priķu,/ un sirdim pukstūšom par Tovu mīlu sauc./ Sancta Maria! Sancta Maria!* (Murāns 1946: 11)), gan pie dzimtenē mirušās mātes kapa (*Kai vīntuls svātceļņiks, zam krysta celūs sleidzis,/ es kopu apskaunu un golvu zamu līcu* (Murāns 1946: 16)).

Metaforiski spilgti dzimtenes un dievnama simbioze kā svētceļojuma mērķis ir tēlota Paulīnes Zalānes dzejolī „Dzimtenes dievnamā”: *Kā svētceļņieks es ietu pazemībā/ Zem velvēm ēnainām, kas seno mieru glabā* (Zalāne 1999: 25). P. Zalānes u. c. trimdas dzejnieku darbos svētceļojuma īpašo noskaņu rada tā vēlējumies forma, kas apvieno svešatnes sāpīgo nolemtību un neremdināmās ilgas pēc Latgalē palikušajām vērtībām: *Kad sirds vairs svešuma neiztur,/ Es tavos lielceļos eju* (Zalāne 1999: 24).

Latgales trimdas literātu iztēlē atkal un atkal izdzīvotais svētceļojums atklāj to kā vienu no būtiskākajām svešatnes iespaidu gūzmā izsvērtajām vērtībām, kas palīdz saglabāt latgalisko identitāti, pat esot prom no dzimtenes. Motīva veidā tas regulāri parādās arī trimdas periodikā (piem., izdevumā „Tāvu zemes kalendars”).

Jaunas nianse svētceļojuma izpratnē ienes reliģijas saskarsme ar tādu mūsdienu kultūras fenomenu kā **tūrisms**. Ar tūrisma tradicionāli saprot tādas personu darbības, kas ir saistītas ar ceļošanu un uzturēšanos ārpus pastāvīgās dzīvesvietas brīvā laika pavadīšanas, lietišķo darījumu kārtošanas vai citā nolūkā ne ilgāk par vienu gadu (ATD). Tūrisma aizsākumus Eiropā saista ar antīko kultūrlaikmetu, kad esot notikuši izglītojoši ceļojumi uz Ēģipti u. c. vietām, tomēr tikai ar 20. gs. 60. gadiem mēdz runāt par tūrisma ekspansiju (Stausberg 2012: 3–4). Pēc Pasaules Tūrisma organizācijas (UNTWO) datiem, tūristu skaits pasaulē ir strauji audzis no 25 miljoniem (1950), 278 miljoniem (1980), 528 miljoniem (1995) līdz pat 1087 miljoniem (2013). UNTWO prognozē, ka, saglabājoties šādai dinamikai, 2030. gadā tūristu skaits pasaulē sasniegs vienu biljonu (UNTWO 2014).

Viens no mūsdienās populārākajiem tūrisma veidiem ir reliģiskais tūrisms

(*religious tourism*), kurā tūristu galvenais ceļojumu nolūks ir reliģiski motīvi: svētvieta apmeklējums vai svētceļojums (ATD). Teorētiskajā literatūrā svētceļojums (*pilgrimage tourism*) tiek minēts kā viens no reliģiskā tūrisma veidiem (Griffin 2007: 15), aktualizējot svētceļojuma īpašo pazīmi; atšķirībā no reliģiskā tūrisma, kas saista dabisko un kultūras vidi, svētceļojums veic mediācijas funkciju, apvienojot dabisko un pārdabisko pasauli (Blackwell 2007: 46).

Pirmās ziņas par svētceļojumiem Latgalē, kas tika organizēti ekskursiju veidā, ir fiksētas jau 20. gs. 20.–30. gadu periodikā, piemēram, laikrakstā „Sauleite” ir aprakstīta Rīgas katoļu jaunatnes biedrības ekskursija–svētceļojums: *Reigas nud. vaļde vosoras svatkim beja organizejuse svatceļojumu uz Aglyuni, [...] na vysim bidrim ir leidzekli tik tolai ekskursejai* (Reigas Katoļu Jaunotne 1928: 10; pasvītrojums mans – A. J.-Š.). Aprakstītais pasākums apvieno gan pārbraucieni ar vilcienu no Rīgas līdz Rušonas stacijai, gan gājieni līdz Aglonai. Pasākumā ietilpst līdzdalība Vasaras svētku Svētajā Misē, Aglonas baznīcas, ģimnāzijas un klostera apmeklējums, vizināšanās ar laivām līdz ezera salām, rotaļas, dziesmas un fotografēšanās.

Līdzīga svētceļojuma programmas un iespaidu paplašināšanās ir vērojama arī pirmajos ārzemju svētceļojumos. Tā 1925. gadā – vienā no katoļu Baznīcas jubilejas gadiem – uz Romu esot devies pirmais svētceļojums no Latvijas: *Pyrmajs svatceļojums nu Marijas zemes uz Svato Pitera pecnoceju mitekli.. Kur vysas tautas, par vysim myužim plyust, kaj upes un strauti uz jyuru* (A 1925: 1). Šajā svētceļojumā piedalījās 54 svētceļnieki – gan garīdzniecības pārstāvji, gan laji. No pēdējiem tikai viens – skolotāja Rancānes jaunkundze – esot bijusi no Latgales, visi pārējie – rīdzinieki (N. R. 1925: 1). Sākotnējais šādu ārzemju svētceļojumu mērķis – apliecināt katolisko identitāti: *mums sevi joparoda uz orīni* (A 1925: 1). Svētceļojuma apraksti aptver ne tikai sakrālo praksi un pārdzīvojumus Romā, bet arī informāciju par apelsīnu cenām Latvijā un Polijā, vilcienu tehnisko iespēju raksturojumu, ārzemju policistu formastērpiem, latviešu mentalitāti un uzvedību ārzemēs, šķērsoto lauku un pilsētu teritoriju īpatnībām u. c. (N. R. 1925: 1–2).

Mūsdienās reliģiskais tūrisms ir kļuvis par globālās tūrisma industrijas sastāvdaļu, iekļaujoties gan nacionālos, gan pārrobežu projektos. Tāds, piemēram, ir pārrobežu tūrisma produkts „Svētceļojumā pa Baltijas ezeru zemi”, kas, izmantojot svētceļojuma semantiku, aicina visus interesentus (tostarp nereliģiozus) doties svētceļojumā pa Latgali un Aukštaitiju (Lietuva), iepazīstot *dažādu konfesiju dievnamus, dažādus mākslas stilus, salīdzināt dažādās izjūtas dažādu konfesiju baznīcās, iepazīt to pasauli, kurā iaved senie dievnami un sajūst Dievišķā pieskārienu* (LTIP 2014). Šāda svētceļojuma interpretācija faktiski pārklājas ar sakrālā tūrisma (*sacral tourism*) izpratni, kur svētvieta, baznīca u. c. kulta objekti tiek apmeklēti nevis reliģisku motīvu dēļ, bet gan – lai iepazītu tos kā kultūras mantojumu (ATD). Svētceļojums sakrālā tūrisma kontekstā zaudē sākotnējo reliģisko prioritāti un kļūst par vienu no tūrisma produktiem, ko papildina citi – kognitīvi, ekonomiski, izklaides u. c. – elementi. Uzskatāmi tas ir redzams Biznesa augstskolas „Turība” absolventes Edītes Šņepstes maģistra darbā „Aglonas reliģisko svētku ietekmes novērtējums”, kur ir

noskaidroti uzņēmēju un valsts ieņēmumi Aglonas 15. augusta svētkos, novērtēti tādi svētku laikā pieejami pakalpojumi kā svētku tirdziņi, ēdināšana u. c., izzināta svētku ietekme uz dabas vidi. E. Šņepste ir secinājusi, ka Aglonas reliģiskie svētki atstāj lielu pozitīvu ekonomisko ietekmi, par ko liecinot svētku apmeklētāju tēriņi svētku laikā un valsts ieguvums. Savukārt lielu negatīvu ietekmi pasākums radot uz dabu, par ko liecinot svētkos atstātie atkritumi un svētku apmeklētāju izvēlētie transporta līdzekļi nokļūšanai uz svētkiem. Zīmīgi, ka svētku sociālo un kultūras ietekmi, kā norāda autore, izvērtēt nav bijis iespējams (Turība 2013).

Svētceļojuma reliģiskā sakņojuma nivelēšanās ietekmē arī reliģisko svētceļojumu norisi, jo sevišķi svētceļnieku motivāciju un svētceļojumu stratēģijas. Šādu *nereliģisku* motivāciju jau 1938. gadā ar vāji slēptu nosodījumu ir aprakstījis latgaliešu kultūras pētnieks Leonards Latkovskis: *Uz Aglyunu dūdās ļūti dažaidi ļaudis, ar dažaidim raksturim un dažaidim nūlyukim. Kai lelā upē ir na tikai teira straume, bet ari dyuņas, taipat ir ari tur, kur plyust ļaudis* (Latkovskis 1938: 1).

Svētceļnieku individuālā motivācija un ar to saistītās svētceļojuma stratēģijas ir atsevišķi pētāms jautājums, tomēr konceptuāli tieši sakrālais tūrisms Latvijas tūrisma mārketinga stratēģijā 2010.–2015. gadam un Latgales programmā 2010.–2017. gadam ir atzīts par vienu no konkurētspējīgiem kultūras tūrisma resursiem, īpaši izceļot Aglonas baziliku un svētceļojumu augustā (LTMS 2010: 29; LP 2010).

Tādējādi svētceļojumam Latgales kultūrā ir izveidojusies sava vēsture. Tā ir aizsākusies jau 19. gs. un turpinās mūsdienās. Vienlaikus svētceļojums palīdz saprast vēsturi, atklāj dažādu laikmetu reliģiskās, politiskās, individuāli sensitīvās un merkantilās vērtības. Svētceļojuma kontekstuālās semantikas sazarosāšanās liecina par svētceļojuma dziļo sakņojumu Latgales kultūrā, tas apvieno universālas, nacionālas, etniskas un konfesionālas kultūrtradīcijas iezīmes.

LITERATŪRA

- A (1925). Svatceļotoji uz Romu izbraucut. *Latgolas Vārds*, 27. 1.
- ATD – *Akadēmisko terminu datubāze*. www.termini.lza.lv, sk. 12.07.2014.
- BA – [B. a.] *Basilica Aglonensis*. http://www.katolis.lv/aglona/abb191.html?chapter=basilica_history, sk. 02.06.2014.
- Bērzkalns, Anatolijs (2007). *Latgaļu volūdas vārdu krājums*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība.
- Blackwell, Ruth (2007). Motivations for Religious Tourism, Pilgrimage, Festivals and Events. *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals Management: An International Perspective*. Wallingford: CAB International. 36–48.
- BZ (1939). [B. a.] 80 000 katoļticīgo Aglonā. *Brīvā Zeme*, 183. 2.
- Cunningham, Lawrence (2002). *The Catholic Heritage: Martyrs, Ascetics, Pilgrims, Warriors, Mystics, Theologians, Artists, Humanists, Activists, Outsiders and Saint*. Eugene: Wipf and Stock Publishers.
- Dzirkale, E. (1954). „Brīnumi” Aglonā. *Cīņa*, 197. 3
- Griffin, Kevin (2007). The Globalisation of Pilgrimage Tourism? Some Thoughts from Ireland. *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals Management: An International Perspective*. Wallingford: CAB International. 5–35.
- J. T. (1936). Lielā sajūsmā nosvinēti strādnieku svētki. *Latgales Vēstnesis*, 59. 1.

- Karulis, Konstantīns (2001). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
- KDz (1938). [B. a.] Aglyuna 15. augustā. *Katōļu Dzeive*, 11. 404–408.
- Klīdzējs, Jānis (1944). Aglonas zvani...*Daugavas Vēstnesis*, 163. 3.
- Ķaune, Nikolajs (1934). Garīgās dzīves veidošanās Latgalē. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, I. 1–11.
- Latkovskis, Leonards (1938). Uz Aglyunu. *Latgolas Vārds*, 22/23. 1.
- Latkovskis, Leonards (2012). *Aglonas baznīcas un klostera vēsture*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- LFK – *Latviešu folkloras krātuve*. <http://garamantas.lv/lv/unitText/42385/LFK-1209-399-Svats-kai-engels>, sk. 28.12.2014.
- LK (1937). [B. a.] Vienības svētku svinības pilsētās un laukos. *Latvijas Kareivis*, 109. 4.
- LLVV 1991 – *Latviešu literārās valodas vārdnīca, 7., sēj.* Rīga: Zinātne, 1991.
- LP (2010). *Latgales programma 2010.–2017. gadam*. http://www.latgale.lv/lv/regionalie_projekti/esf_pr1/results, sk. 28.12.2014.
- LTIP (2014). [B. a.] *Pārrobežu tūrisma produkts – „Svētceļojumā pa Baltijas ezeru zemi”*. <http://visitlatgale.com/lv/latgale/crossborder/laime?print=1>, sk. 21.07.2014.
- LTMS (2010). *Latvijas tūrisma mārketinga stratēģija 2010.–2015. gadam*. Rīga: Tūrisma attīstības valsts aģentūra.
- LV (1929). [B. a.] Svorīgi nutykumi Latvijas Katoļu dzejvē. *Latgolas Vārds*, 19. 8.
- LV (1936). [B. a.] Tev mūžam dzīvot, Latvija! *Latgales Vēstnesis*, 91. 5.
- LV (1938). [B. a.] Daugavpils strādnieku arodbiedrības gada svētki. *Latgales Vēstnesis*, 121. 2.
- LVV (1987). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.
- LZ 1932 – [B. a.] Pieminekļa atklāšana Lašos. *Latgales Ziņas*, 39. 1.
- Malahovskis, Vladislavs (2012). Katuoli. I. Šuplinska (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca, I. Лингвотерриториальный словарь Латгалии, I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 288–291.
- Murāns, Francis (1946). *Ilgu zeme*. Bayern, Neuötting am Inn, Burghauserstraße 2: VI. Lōča izdevnīceiba.
- N. R. (1925). Svatceļojums uz Romu. *Latgolas Vārds*, 27. 1–2.
- Pakalns, Kārlis (1989). Steidzieties palīgā Aglonas bazilikai. *Zvaigzne*, 22. 32.
- Puisāns, Tadeušs (1984). Katolicisma spēka avoti Latgalē. *Žurnāls*, 5. 30–33.
- radieceze.lv – Svētvieta Latgalē. *Romas katoļu baznīcas Rēzeknes–Aglonas diecēze*. <http://radieceze.lv/>, sk. 28.12.2014.
- Reigas Katoļu Jaunotne (1928). Reigas jaunotnes ekskursija. *Sauleite*, 6 (11). 10–11.
- Reķēna, Antra (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca, II*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Rudzīte, Dzidra (2013). Krīvandā godina Mozuļu kaujās kritušos karavīrus. *Vietējā Latgales Avīze*, 32 (733). 4.
- Siliņš, Matīss (1893). Brīdis Infantijā. *Atbalsis kalendārs*. 37–44.
- Stausberg, Michael (2012). *Religion and Tourism: Crossroads, Destinations and Encounters*. USA, Canada: Routledge.
- Strods, Pīters (2012). *Pareizraksteības vārdnīca*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība.
- Šuplinska, Ilga, Lazdiņa, Sanita (sak., 2009). Valodas Austrumlatvijā: pētījuma dati un rezultāti. *Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāla pielikums, I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Taisneiba (1941). [B. a.] Lelais zvārasts. *Taisneiba*, 17. 1.
- Tēvija (1941). [B. a.] Svētceļnieku tūkstoši dodas uz Aglonu. *Tēvija*, 41. 2.
- Tēvija (1943). Atjaunots Latvijas partizānu piemineklis. *Tēvija*, 145. 3.
- Trops, Jūlijs (2006). Esam atstāti aiz sētas. *Laiks*, 34. 18.

- Turība (2013). [B. a.] *Turības absolventes pētījumā noskaidrots, ka Aglonas reliģiskie svētki rada pozitīvu ietekmi uz ekonomisko attīstību*. <http://www.turiba.lv/lv/aktualitates/turibas-absolventes-petijuma-noskaidrots-ka-aglonas-religiskie-svetki-rada-pozitivu-ietekmi-uz-ekonomisko-attistibu/253/>, sk. 21.07.2014.
- UNTWO (2014). *Tourism highlights. 2014 Editions*. <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2014-edition>, sk. 12.07.2014.
- Velkme, Jānis (1955). Visusvētākās Jaunavas Marijas godināšana. *Dzimtenes Balss*, 8. 325–328.
- Zalāne, Paulīne (1999). *Cilvēka ceļš*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- Степанов, Юрий (2001). *Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования*. Москва: Академический проект.
- Токарев, Григорий (2003). *Концепт как объект лингвокультурологии (на материале репрезентаций концепта «Труд» в русском языке)*. Волгоград: Перемена.